METAFIZIKA BRAČNE LJUBAVI

Dr Jordan KUNIČIĆ

Upadljivo je kako se u postkoncilskoj teološkoj literaturi u svijetu zanosno govori o bračnoj ljubavi. Ta ljubav jest potpuno i neopozivo davanje samoga sebe u službu drugoj osobi, za koju se živi, kojoj se duševno i tjelesno pripada, daje joj se na život i smrt, u nju se nerazdvojno pretapa svoju sudbinu itd. To vrijedi za jednu i drugu stranu, izmjenično.

Zar da zamjerimo pjesničkom, zanosnom načinu izražavanja? Ne. Realist će možda reći da bi s gramatičke strane ono »jest« imalo radije ustupiti mjesto izrazu »bilo bi poželjno da bude«, dakle da mjesto indikativa prezenta bude optativ; ali o veličini i uzvišenosti bračne ljubavi nitko ne može posumnjati. Razumije se, ako je doista, u zbilji, ta ljubav onakva kakvom je zamišlja kršćanski ideal.

Napominjem usput da u koncilskoj konstituciji *Gaudium et spes* ne stoji izraz »p o t p u n o davanje samoga sebe«, nego samo »davanje«. Osim toga, u istoj konstituciji veličina bračne ljubavi se naglašuje stoga što i z v i r e i z o s o b ė i usmjeruje se prema drugoj strani k a o o s o b i. Usmjeruje li se, dakle, bračna ljubav prema osobnom savršenstvu, ili osobno savršenstvo prema bračnoj ljubavi? Odgovorit ćeš da te dvije vrednote moraju funkcionirati zajedno. To se vidi iz teksta spomenute konstitucije (br. 49), ali to je izvan diskusije. O drugom je pitanje, kako ćemo odmah vidjeti.

I Pavao VI orijentira bračnu ljubav prema o s o b n o m u s a v r š a v a n j u bračnih drugova. O tome je govorio 12. II 1966. godine. Bog je htio bračne drugove učiniti dionicima svoje ljubavi, dionicima one ljubavi koju on goji prema svakom bračnom drugu napose. Dionicima ljubavi kojom ih poziva da se međusobno pomažu i davaju te da »poluče puninu svog osobnog života«.

Ima teoloških pisaca koji tvrde da se metafizika bračne ljubavi sastoji u ovom međusobnom darivanju bračnih drugova, u njihovoj međusobnoj potpunoj predaji. Ako se metafizička analiza bračne ljubavi svodi na tu međusobnu potpunu predaju, znači da tu treba stati kao na vrhovnoj instanci. Zar nijesmo dužni radije tu ljubav podrediti osobnom usavršenju, a ovo dalje vrhovnom životnom pozivu koji se sastoji u spasu duše svakog i pojedinog bračnog druga?

Iscrpsti bračnu ljubav metafizičkom analizom ili pojmovnim seciranjem, tako da »potpuno međusobno davanje« označuje najdublji temelj i najvišu instancu, izgleda kao da se bračnu ljubav čupa iz njenog prirodnog korijena, naime: iz ljubavi prema sebi kao izvora svih osjećaja, svih vrsti ljubavi. Da li ćemo vrednoti »prema drugomu« dati prednost na štetu vrednoti »prema sebi«? Smijemo li pojmu bračne ljubavi pripisati takve odlike da iz njega izvedemo sve odlike braka, npr. jedinstvo, nerazrešivost, plodnost, poštivanje dostojanstva ljudske osobe u partneru itd, ili ćemo i bračnu ljubav i sve te odlike svesti na viši nazivnik, ocijeniti prema višem kriteriju, prosuditi prema višoj etičkoj normi? Konkretno: da li o s o b n o u s a v r š e n j e bračnog druga predstavlja viši metafizički nazivnik i metafizički dublji pojam negoli pojam bračne ljubavi kao »potpuno davanje samoga sebe bračnom partneru«?

»POTPUNO DAVANJE SAMOGA SEBE«

Izraz je pun snage. Privlači pamet i srce. Pogoduje i nekom sanjarenju. Ali je i pun ozbiljna sadržaja. Može služiti kao sinonim za ono načelo kršćanskog totaliteta izražena od Krista u poznatoj karakteristici prave ljubavi, naime: pravi prijatelj daje svoj život za svoga prijatelja (Iv 15, 13). Ali nekima taj izraz zvuči kao pleonazam ili romantična pretjeranost. Vjerojatno takav način izražavanja više pogoduje mentalitetu današnjice, koja daje prednost osjećaju, intuiciji, konkretnosti.

Svjesni smo činjenice da ima teoloških pisaca koji izvrću i klasični pojam čovječje osobnosti. Prije se naučavalo da bitna komponenta čovjeka kao osobe izvire iz toga što je svaki čovjek zasebni supstancijalni subjekt svega što mu se pridjeva, i to na području razumne naravi, kao duhovno biće, ali u jedinstvu s tijelom. Ova komponenta »razumnosti« služila je da se čovjek kao osoba »otvori« i uklopi u odnose prema Bogu i bližnjemu. Ovo »otvorenje» ili usmjerenje smatralo se kao slijedno gledište, kao neko protegnuće subjekta. Danas, izgleda, neki uzimaju ovu komponentu »prema drugomu«, u slučaju prema bližnjemu i prema Bogu, za bitnu, prvotnu komponentu, kojom čovjek doista postaje osobom i u metafizičkom smislu.

Na taj način čovječja osoba postaje više nekom relativnom vrednotom. Čovjek je osoba, jer je bitno usmjeren prema drugomu, jer izlazi »van sebe«, prema drugoj osobi, s kojom mora dijalogizirati. Zato osjeća naklonost da se toj drugoj osobi »preda«. Ovo predanje spada na dinamčiki red, ono je ljubav koja postaje subzistentnom vrednotom, iako je više relativne naravi. Ona uključuje neko »izlaženje izvan subjekta«, prijenos na drugoga.

Što opažamo u ovoj pojmovnoj analizi? Centar se pomiče na periferiju. Ljubav je doista kao neka centrifugalna sila, ali ona, ne znam kako bila jaka, može proizvesti s ljubljenom osobom samo neko relativno, simbolično, nesavršeno jedinstvo. Korijen tog »nagiba« prema vani jest stabilni korijen onog supstancijalnog jedinstva, one imanentne centripetalne sile kojom je svaki čovjek prije svega b i ć e u s e b i, sebi sup-

stancijalno jedan, u sebi jedinstven i u pravom smislu metafizički intravertiran. Takva je i čovječja psihička struktura. Prije nego ga zamislimo »prema drugomu«, moramo ga zamisliti »prema sebi«. I kako je moguće da netko prelije na drugoga ljubav, ako prije sam nije ukrašen vrednotom ispravne ljubavi prema sebi?

Recimo, dakle, radije da »dati se potpuno drugomu« označuje drugu, konsekventnu fazu u procesu ljubavi. Stari je Aristofan primijetio s nekim ironičkim prizvukom da oni koji se međusobno ljube kao da se žele pretopiti u ljubljenu osobu, ali postaju svjesni te nemogućnosti u ime realizma, pa se zadovoljavaju s tim da zajedno razgovaraju, da se sužívljuju dijele žalost i radost, međusobno se pomažu itd.[1] Na taj način zdravi realizam ispravlja neki, recimo, romanticizam.

Tko ne opaža da čovjek najprije mora posjedovati vrijednost u svom unutarnjem svijetu? Tražiti čovječju vrijednost izvan samog čovjeka znači podrediti ga u njegovoj bitnosti nekom drugom stvorenju. I u antiki je bilo onih koji su čovjeka žrtvovali društvu i njegovu vrijednost prosuđivali prema ulozi koju vrši prema društvu. Otac modernog pozitivizma umovao je u istom pravcu. Za njega je vrhovna etička norma u tome da čovjek nastoji »vivre pour autrui« — živjeti za drugoga. Izovoga slijedi zaključak: bit će moralno ili nemoralno ono što pogoduje ovom usmjerenju čovjeka prema društvu. Društvo, odnos prema društvu jest vrhovna norma dobra i zla.

Neki teološki pisci na svoj način primjenjuju ove ideje na područje teologije. U čemu je bitnost vjere? U susretu ili prijenosu čovjeka na Boga kao na »Ti«.[2] U čemu je bitnost ženidbe? U potpunom davanju muža ženi, žene mužu. Ovo »potpuno predanje« postaje nekom normom morala. To unutarnje i vanjsko, potpuno i iskreno predanje određivat će vrijednost njihovih raznovrsnih odnosa i kvalificirat će ih kao dobre ili zle. Veneričke reakcije, spolne odnose i sl. neće ocjenjivati prema nekim »mrtvim« shemama objektivnog morala nego prije svega prema živim zahtjevima bračne ljubavi, iskrene i potpune predanosti.

Upućujem na jednostavne riječi Pavla VI u spomenutom govoru. Bračna ljubav, govori Papa,, mora biti u skladu s planom i s voljom Božjom. Ta ljubav mora ići za tim da bračni drug nastoji iz petnih žila da njegov partner bude onakav kakvim ga Bog želi. Ta ljubav mora biti zajedničko nastojanje da vjerno tumače ljubav Boga stvoritelja i Oca te nastoje dati život novim bićima (br. 2). Ta bračna ljubav mora biti rasvijetljena Božjim zakonom (br. 3). Prema tome nameće se i zaključak: bračna ljubav nije vrhovna norma morala prema kojoj prosuđujemo vrijednost i moralnu kvalifikaciju pojedinih čina u bračnim odnosima, nego sve te čine i samu bračnu ljubav prosuđujemo prema višim normama objektivnog morala, prirodno-moralnog i Božjeg zakona.

---

1. Sv. TOMA, I—II, 28, 1 ad 2. Tu se raspravlja o ljubavi općenito. O ljubavi ukoliko ona zahvaća sve vrsti ljubavi. Priznajemo da nauka sv. Tome još nije dovoljno primijenjena na bračnu ljubav. Velika je pogreška što neki separiraju moralni dio **Sume** od dogmatskog. Time štetuju i samoj teološkoj nauci i sebi.

2. PIJO XII u govoru od 18. IV 1952, AAS (1952) 413—419.

KRATAK POGLED U POVIJEST

Mora se priznati da se kroz stoljeća nije mnogo govorilo o bračnoj ljubavi sa psihološkog gledišta. Mnogo se inzistiralo na pravnom gledištu. Kršćanstvo je nastojalo ispraviti i asimilirati što se dalo asimilirati iz kulture starog Rima. Dosta se također raspravljalo s nadnaravnog, teološkog gledišta. Bila je poželjna sinteza psihološkog i moralnog promatranja zajedno.

Vrijedno je opaziti da je u antiki npr. Platon jednostrano promatrao brak, jer ga je smatrao skoro isključivo sa fiziološkog ili biološkog gledišta: sredstvo širenja ljudskog roda. Ljubav je zamišljao kao neku zasebnu vrednotu, kojoj okviri braka smetaju.

Srednji vijek je usvojio definiciju braka od Magistra Sententiarum. Naglašavala se bračna zajednica, njeno jedinstvo i nerazrešivost, ali detalji o psihološkoj strani bračne zajednice nijesu se mnogo uzimali u obzir. Zašto? Neki jednostavno odgovaraju da su to »znakovi onih vremena«. Ali koji su to znakovi? Bez sumnje, supernaturalizam je tom vremenu svojstven. Čovjek je više živio u nekom transcendentnom svijetu. Osim toga, kulturu je vodila Crkva. U Crkvi se uzdizao celibat. Kod nekih teologa opažao se još neki ostatak manihejskih ideja, na štetu pravog ocjenjivanja tijela i njegove uloge u čovječjem životu.

Svakako ova šutnja o psihologiji bračne ljubavi donijela je dosta štete. »Ulica« je preuzela tu službu. Počelo se pisati o bračnoj ljubavi neovisno od crkvene nauke. Izdizala se postepeno seksualna ljubav. Nauka Crkve o braku prikazivala se kao »zatvorena« i udaljena od onog stvarnog života svakidašnjice. O toj ljubavi govorit će romanticizam, freudizam, egzistencijalizam, erotizam svih vrsta itd.[3] Došlo se dotle da neki pisci jednostavno tvrde da ljubav predstavlja bitnost čovječju. Čovjek postaje svjestan sama sebe istom tada kada postane svjestan druge osobe. Što je čovjek? Neki jednostavno odgovaraju da je čovjek *ljubav*.

IZBJEGNIMO NEKE ZABLUDE

Dne 1. IV 1944. proglašen je glasoviti Dekret o ciljevima ženidbe. Proglasio ga je Sv. Oficij, a sastavio ga je osobno Pijo XII. U Dekretu se jasno izriče misao da ni gajenje bračne ljubavi ni osobno usavršavanje supruga ne predstavljaju prvotni cilj ženidbe. Doista, ti ciljevi opstoje, ali su ovisni i podređeni prvotnom cilju: rađanju i odgajanju potomstva. Time je izražena nauka o podređenosti vrednota u kršćanskom braku. Nijedan cilj nije iznad cilja rađanja-odgajanja djece. U sukobu ciljeva, tj. ako se ne mogu svi ostvariti a da jedan ne bude žrtvovan, prednost ima prvotni cilj: rađanje-odgajanje djece.

Budno treba paziti kada se govori o bračnoj ljubavi. Što se podrazumijeva pod tim izrazom? Tu se može kriti pojam simpatije, prolazne impresije, strasti, prave kršćanske milosne ljubavi itd. Ako apstrahiramo od sakramentalne milosti u braku, ostaje nam kao specifična

3. Usporedi reviju **Sapienza**, Napoli 1965, str. 321—337; 444—457.

komponenta u braku upravo ona venerična, spolna ljubav kojoj se u braku može u granicama Božjeg zakona udovoljiti. Druge komponente ljubavi mogu se naći također izvan braka. A koje su to komponente? Recimo da je svakoj, u prvom redu prijateljskoj ljubavi, svojstvena neka srodnost duša, suosjećanje, suživljavanje, međusobno altruističko pomaganje, duhovno izgrađivanje, oplemenjivanje, drugovanje itd.

Zbog toga se pitanje postavlja ovako: što bračni drugovi smiju, odnosno ne smiju, ako se radi o tome da ne mogu udovoljiti bračnoj ljubavi s čisto seksualnog ili venerićnog gledišta a da ne dođu u sukob s prvotnim ciljem ženidbe, tj. s rađanjem-odgajanjem djece? Katolička moralka odgovara: ne smiju postupati protiv prirode, strukturalnih prirodnih zakona. Ne smiju doći u sukob s objektivnim normama morala, jer to bi uključivalo sukob s voljom Božjom koja se odrazuje u tim zakonima. Jasnije rečeno: osuđuje se protuprirodno spolno doživljavanje; ne smije se umjetno sprečavati ovulacija bez dovoljnih viših, higijenskih razloga; ne smiju se tražiti potpuna spolna zadovoljenja izvan okvira prokreativnog radiusa i sl.

Izvan svake sumnje je da one uzvišene komponente prave ljubavi i pravog prijateljstva mogu najbolje doći do izražaja u ženidbenoj zajednici. Istina je i to da život bračnih drugova, njihovo usavršavanje, sve što je u tom životu uzvišeno mora biti usmjereno prema potomstvu, jer su se prvotno radi potomstva i združili.[4] Što iz toga slijedi? Nemojmo govoriti da se bračni drugovi međusobno davaju, posvećuju, recimo radije da se oni *posvećuju potomstvu, djeci.* Bračna je ljubav doista komunitarna, ali ta komunitarnost prelazi okvire bračnih drugova, ona se proteže na čitavu ljudsku zajednicu, na čovječanstvo.

Time smo dodirnuli bitnu točku moderne problematike u vezi s pitanjem. Poziv na bračnu ljubav ne može jednostavno opravdati zadovoljenje venerične naslade protiv objektivnog reda morala. Ne govorimo da je ovaj ili onaj postupak dopušten jer ga diktira bračna ljubav, nego moramo konstatirati da li je takav postupak u skladu s normama prirodnog i Božjeg zakona. Ako je u skladu — dopušten je postupak, dopušteno je zadovoljenje bračne ljubavi, dopuštena je i odgovarajuća naslada. Nasladu uvijek treba prosuđivati po djelu ili postupku, a ne djelo ili postupak po nasladi. Svaki protuprirodni postupak, ne znam kako znatnu nasladu prouzrokovao, odbacujemo kao nedopušten, jer priroda je zrcalo Božje volje.

Kada rečemo »priroda« ili »prirodno«, razumijevamo čovjeka kao razumno, duhovno biće, njegovu socijalnost i njegovu ovisnost o Stvoritelju, njegov nadnaravni poziv. Što se ne slaže s tim usmjerenjem — — to se osuđuje u ime prirodnog i u ime Božjeg zakona. Dostojanstvo ljudske duhovne naravi ne dopušta živinsko iživljavanje; socijalna čovječja narav traži da bračni drugovi služe čovječanstvu u njegovoj evoluciji; kršćansko zvanje od njih traži da svoj život prožmu sakramentalnim obilježjem; da čuvaju vjernost, jedinstvo i sl.

Seksualno udovoljenje podliježe normama morala. Područje seksualnosti nije autonomno. Udovoljavanje nagonima ne odgovara dosto-

4. PIJO XII, kao u bilj. br. 2.

janstvu čovjeka kao kralja svemira ni kao Božjeg posinka. Bračni život nije ustanovljen u svrhu spolnog iživljavanja, nego u svrhu evolucije, a, podređeno tom prokreativnom cilju, također u svrhu zadovoljenja ljubavi, međusobnog usavršavanja, pomaganja, razvoja osobnosti, životne afirmacije i bezbroj drugih, uvijek podređenih ciljeva. Da je Bog imao drugu nakanu, struktura bi prirodnih zakona bez sumnje drukčije izgledala nego doista izgleda.[5]

U koncilskom dekretu *Inter mirifica*, br. 6, pozivaju se svi ljudi da nastoje oko toga kako će spašavati prvenstvo objektivnog moralnog reda. Taj red ne ovisi o ljudskoj samovolji. Tom redu je podložan i bračni život. U ime toga reda zabranjuje se sterilizacija, bilo sterilizacija bračnih drugova (razumije se: van potrebnih medicinskih zahvata u svrhu liječenja), bilo hotično izigravanje prirodne procedure stvaralačkog procesa u prenošenju života.

METAFIZIČKA ANALIZA

Ovo je sve bilo potrebno iznijeti da uzmognemo proslijediti metafizičku analizu bračne ljubavi. Neki teološki pisci uzimaju pojam bračne ljubavi kao »potpune međusobne predaje bračnih drugova« te iz tog pojma, kao iz nekih premisa ili općih načela, izvode razne vlastitosti bračnog života. Tako je učinio npr. P. Bertrams.[6] To se ne osuđuje, ali, po mome mišljenju, mora se proglasiti nepotpunim.[7]

Kratko rečeno: metafizička analiza treba da dopre i stane na pojmu pojedinca, pojedine osobe, jer pojedinac uživa ontičko i teološko prvenstvo nad svim mogućim skupnim ili društvenim njegovim vezama u svijetu i životu. — Ako želimo bračnu ljubav projicirati unaprijed, nije dovoljno da je zatvorimo u krug »predati se potpuno bračnom drugu«, nego je projiciramo preko bračnih granica u čovječanstvo. — Niti je potpuno istinito reći da se bračna ljubav metafizički iscrpljuje u »potpuno se predati drugomu«, jer osim »predati se drugomu«, odnosno svom partneru, potrebno je da se obojica predadu drugim i višim idealima i zadacima. Što je važnije i očitije: obojica čuvaju svoja osobna, neotuđiva prava; obojica čuvaju svoju osobnu odgovornost pred svojom savješću, pred Bogom i pred ljudima; obojica moraju odgovarati, recimo, kao kršćani, pred svojom kršćanskom savjesti. Davaju li se, dakle, potpuno? Ne, djelomično. Zadržavaju sebi glavniji dio: unutarnju odgovornost, onaj svoj »ja«.

1. Izraz »brak« ili »ženidba« označuje jedan skupni izraz. Zajednicu dvojice, od kojih je svaki za sebe jedinka s osobnim »ja«, koji ni-

5. Skup tekstova o pitanju vidi npr. u djelu J. B. TSE O. F. M. pod naslovom **Pérfectio Christiana et societas**, Romae 1963, str. 176—8. I Pijo XII govori o bračnoj ljubavi kao davanju samoga sebe bračnom drugu, ali pojam takve bračne ljubavi ne ide u skrajnosti, ne zapada u pretjeranosti nego se nadovezuje na tradicionalnu nauku Crkve izraženu npr. i u enciklici **Casti connubii** PIJA XI (Denz 3707).

6. W. BERTRAMS S. J. u **Periodica**, LIV (1965), str. 290—301.

7. P. ADNES, **Le mariage**, 1961, str. 120. Ako govorimo teološki-znanstveno, ispravno je reći da je veza bračnih drugova u ljubavi bitni cilj ženidbe, iako drugotan i podređen prvotnom i bitnom cilju.

kada neće drugomu komunicirati. Zajednica muža i žene jest zajednica vanjštine i heterogenosti. Osobnost ostaje svakom vlastita. Oni sačinjavaju neku vrst zajednice, ali na dnu je *jedinka*, svaki pojedinac zasebno.

Najviši, ujedno i najdublji pojam jest pojam *netko*. Svaki je od njih prije svega zasebni *netko*. I taj netko nije onaj drugi, tj. muž nije žena, žena nije muž, dakle poslije pojma *netko* slijedi pojam *različit* ili razdijeljen jedan od drugoga. Muž je različit od žene, žena različita od muža, i svaki od njih zasebno predstavlja neku zasebnu i *nerazdjeljivu* jedinku. Ipak, ta zasebna jedinka nalazi se u odnosu prema drugom biću, i taj odnos jest odnos *bračne zajednice*, prema tome ne odnos statičke naravi nego i dinamičke.[8] Pojam »prema drugomu« pretpostavlja pojam »prema sebi« i »u sebi«. Pojam »dati se drugomu« pretpostavlja pojam »biti djelatni princip u sebi«.

Gdje je veće jedinstvo — manji je alteritet. Dublje jedinstvo vlada između roditelja i djece nego između muža i žene. Djeca su dužna većim poštovanjem susretati svoje roditelje nego svog bračnog druga. Jedinstvo i veza bračnih drugova uzima se prvotno u odnosu prema cilju koji ih je sjedinio, naime: rađanje-odgoj djece u zajednici ljubavi i suživljenja. Taj cilj je nešto izvan njih, neovisno od njih. Oni su tom cilju određeni. Ne mogu ga mijenjati. Moraju mu se prilagoditi, stupiti u njegovu službu, u službu čovječanstva. Oni su donekle mandatari čovječanstva. Bračni drugovi se, recimo, rastave. Među njima više nema veze, dok između roditelja i djece veza ostaje trajna.

2. Do istog zaključka dolazimo ako promatramo genezu ljubavi. Čovjeku je usađena u narav tendencija da svoju ljubav oživotvori u obitelji. Ljubav je prvi i temeljni osjećaj. Ona je kao neki teret, sklonost, prijenos u ljubljenu osobu. Razumije se, prijenos mislima, željama, osjećajem. Raduju se zajedno. Suživljuju. Prije nego se, recimo, muž veže ljubavlju prema ženi, na nju prenese *svoju* ljubav — on ljubi *sebe*. Ako se suživljuje sa srećom žene — tu sreću smatra kao *svoju* sreću. Sjedinjuje se s voljom žene, s njenim htijenjem, jer to htijenje smatra *svojim* htijenjem. Slaže se s djelima svoje žene, jer u svemu tom gleda *sebe*. Kada se združuje u ženidbu on najprije želi sebe afirmirati, sebi udovoljiti, sebe razviti i usavršiti. Čovjek je stvoren da ljubavlju prođe razne stupnjeve svoje životne sreće, dok, konačno, ne nađe toj svojoj ljubavi (promatranoj u kršćanskoj perspektivi) potpuno smirenje u Bogu, neograničenom Dobru. Kud god čovjek ljubavlju »krstario«, posvuda nosi sebe, ljubi sebe, želi najprije sebi dobra. Tako i mora biti.

3. U zadnjoj analizi, u eshatološkom svjetlu, čovjek ljubi sebe kao onoga koji će osobno uživati u životu s Bogom. A drugoga? Kao onoga koji će s njim sudjelovati, biti s njim u društvu. Taj drugi uvijek je izvan njega, nije on, sudbina im nije potpuno ista.

Uočimo Božju zapovijed ljubavi. I u njenoj formulaciji poštuje se ova određenost vrednota. Ljubi bližnjega »kako samoga sebe«. Ne govori Krist »*koliko* samoga sebe«. To bi bilo protiv reda ljubavi. Ljubi

8. Sv. TOMA, I P, 11, 2 ad 4; isto tako I P 39, 8.

bližnjega s istog gledišta kao što ljubiš sebe: radi Boga, u Bogu, radi poštovanja prema vrednoti kreposti, radi Božje slave. I ljubi bližnjega na način »kako« ljubiš sebe, tj. želi mu dobro, napredak, sreću, ali po zakonu podređenosti u ljubavi, po ljestvici vrednota. Prije dobra duše nego dobra tijela, prije dobra tijela nego izvanjska dobra.

Metafizička zakonitost vrijedi i u braku. Ljubav svakog čovjeka prema sebi prije funkcionira nego ljubav prema drugomu. Muž prije ljubi sebe, žena sebe, i ta je ljubav pokretač i mjerilo ljubavi jednoga prema drugomu. — Jedan ljubi drugoga, ali radi svog osobnog usavršenja, izdizanja, usrećenja. — Drukčije ne može ni biti. Čovjek je najprije i najviše sebi jedan, s drugim je samo simbolično jedan. — Pretpostavimo da doista muž ljubi ženu uzvišenim, altruističkim i dosta kršćanskim načinom ljubavi, svete ljubavi. U tom slučaju je očito da kod njega prevladava duhovno savršenstvo kao odlika njegove osobe. Sebe ljubi više nego ženu. Sebe ljubi tako duhovno, tako obilato i tako sveto da tu svoju ljubav ne može sakriti u sebi, on je ispoljuje, dokazuje na vanjštini, prelijeva na drugoga. Ne zaboravimo: ljubav prema sebi je preča, ona je izvor, mjera, svrha svake ljubavi prema drugomu, pa i one svete, kršćanske ljubavi. Tko sebe uredno ljubi, ljubit će i druge uredno. Uredna ljubav prema sebi jest uvjet uredne ljubavi prema drugomu.

Sv. Pavao piše da su muževi dužni ljubiti svoje žene kao svoja tjelesa (Ef 5, 28). Tako je. Pročitajmo što slijedi. »Tko ljubi svoju ženu, ljubi sam sebe«. Niti muž može ljubiti ženu potpuno kao sebe ni žena muža. Muž mora više sebi željeti duhovno dobro, npr. stanje milosti nego ženi, i obratno, jer nitko ne smije radi drugoga pretrpjeti duhovnu štetu. Neuredno, grešno bi ljubio drugoga onaj koji bi počinio zločin da, tobože, dokaže ljubav prema drugomu. Dosljedno, ni s ovog gledišta značenje izraza »potpuno davanje drugomu« ne predstavlja potpuno uravnotežen način izražavanja. To je neki pleonazam.

4. Sjetimo se također da je ljubav dinamička snaga. Ona predstavlja neki aktivitet, neku djelatnost. Pretpostavimo da je ta ljubav svjesna, hotična, kršćanska. Što to znači? Ona se mora regulirati višim kriterijem, višom etničkom normom kao svaka druga čovječja svjesna djelatnost. »Ljubiti« moraš tako etički, kršćanski, kao što i govoriti, postupati i sl.

Ljubav nije neka autonomna ni zasebna norma ili kriterij djelovanja. Proglasit ćemo je ispravnom ili neispravnom prema tome da li je u skladu s normom morala, s voljom Božjom. Stoga govorimo o sebičnoj, preljubnoj, bludnoj ljubavi. Nećemo ,dakle, prema ljubavi prosuđivati što je ispravno a što neispravno u bračnim odnosima, nego i ljubav i postupak ćemo prosuđivati prema višim normama djelovanja. Prema dostojanstvu čovjeka i kršćanina. Prema zakonu Božjem. Prema nauci Crkvenog Učiteljstva.

Opstoji li »potpuno davanje samog sebe« u činu koji je vlastit bračnim drugovima? Zar je taj bračni odnos autonoman? Ne, i on mora biti u skladu s prirodom, s voljom Božjom. Sve okolnosti toga postupka moraju biti u skladu s normama kršćanskog morala. Bračna postelja mora biti neokaljana (Heb 13, 4). Kršćanin mora ostati čovjek i kr-

šćanin u svakoj situaciji. Ostati u ravnoteži, spasiti svoju čast čovjeka i kršćanina — to veže i bračne drugove.

Naslada bračnih veza ostvarena u granicama Božjeg zakona ne samo da je dopuštena nego je ona i zahtjev prirode. Ukoliko je postignuta pravilnim, prirodnim postupkom, moramo je smatrati kao početkom stvaralačkog procesa i nekom nagradom prirode za uslugu učinjenu prirodi, ljudskoj naravi, čovječanstvu. Muž koji bi tražio bračnu nasladu potpune spolne djelatnosti protiv zakona prirode — pretvorio bi nasladu u cilj, njoj bi podredio ono što joj mora biti nadređeno, naime: rađanje-odgajanje djece.

Moramo konstatirati da niti specifični bračni postupak stvaralačke misije bračnih drugova ne uključuje »potpuno davanje« jednoga partnera drugom partneru. Zašto? Koliko je svaki od njih više sačuvao prisebnost, slobodu, čast i dostojanstvo čovjeka i kršćanina, toliko je više ostao »ja«. Više je ostao »svoj«. I svaki od njih u svakoj situaciji, pa i u specifičnim bračnim odnosima, čuva svoju osobnu odgovornost pred Bogom, pred potomstvom. Svaki od njih uvijek i posvuda sa sobom snosi dužnosti koje ne smije prebaciti na drugoga. To znači da vrednote osobe, recimo osobno usavršavanje, predstavljaju više vrednote od vrednote ljubavi. Doista, u mnogim slučajevima treba reći: *spasavajmo ljudsku osobu od invazije neuredne bračne ljubavi.*

Bračna ljubav može biti zaslužna, nadnaravne vrijednosti. Ona je uklopljena u sakramentalni život. Ali zašto? Zato što je ona, ukoliko ona to doista i jest, nadahnuta i prožeta milosnim, sakramentalnim duhom. Nemojmo pripisivati ljubavi ono što joj dolazi od njena sklada s nečim višim od nje same. Uzvisivat ćemo bračnu ljubav istom onda kada bude odgovarala zahtjevima integralno shvaćene kršćanske osobnosti. Kršćanin je osoba ukoliko je kao takav od Boga stvoren, od Boga pozvan u nadnaravno određenje, otkupljen Kristovom krvlju, i koliko je pod vodstvom Crkve, čuvarice sredstava spasenja. Bračna ljubav mora biti u skladu sa svim ovim obzirima. Ako se protivi i jednom od ovih kriterija isrpavnosti, ne možemo govoriti o bračnoj ljubavi, nego o degeneriranoj, patološkoj, nepravilnoj bračnoj ljubavi.

5. Može se reći da izraz »potpuno međusobno predanje« uopće ne odgovara metafizičkom načinu izražavanja. Potrebno je uvijek naglašavati: muž i žena međusobno se potpuno predavaju — ukoliko se to predanje slaže s neotuđivim njihovim osobnim pravima i ukoliko se to predanje slaže s nezamjenjivim njihovim osobnim dužnostima prema svojoj savjesti, prema Bogu i bližnjemu. Nikada se bračni drugovi ne mogu potpuno međusobno predati. I ne smiju. Ostavimo, dakle, takav način izražavanja za romantično pjesništvo.

Vrijedno je još nešto spomenuti. Zar izraz »potpuno međusobno predavanje« nije prikladno zato da bračnog druga iz svog egoizma prebaci u altruizam? To je donekle istinito. Iz toga može slijediti i nešto gore. Ako takav način izražavanja prikladno izvlači pojedinca iz kruga *osobnog* egoizma, da li ga veže u okove *bračnog* egoizma? Koliko se puta dogodi da ljubomorno vezivanje uz potpuno predanje bračnih drugova unutar bipolarnih veza otrgne bračne drugove, ili jednoga od

njih, od svetih veza s njihovim roditeljima? Bračni drugovi se ne izoliraju od svijeta, od bližnjega, napose ne od svojih možda još živih roditelja i svojte. I ne smiju se izolirati.

Na osobit način treba istaknuti da u izrazu »potpuno međusobno predanje« vrlo lako može ostati sakriven neki izolacionizam obitelji ili braka od obzira prema državnoj zajednici ili prema čovječanstvu. Bračna ljubav nije ispravna ako ne vodi računa o interesima čovječanstva. Čovječanstvo očekuje od bračnih drugova usluge novih života. Odgojene djece. Vrijednih članova državne zajednice. Tko bi bračnu ljubav zatvorio unutar bračnog egozima, ili bi je nekako »utopio« u afektivnoj nabujalosti samih bračnih drugova, ili bi sve druge veze podredio mistificiranoj ili idolopoklonskoj bračnoj ljubavi, doista ne bi nikomu učinio uslugu. Takav pojam bračne ljubavi treba bezuslovno odbaciti.[9]

U duhu realizma recimo da karakter bračne ljubavi koji u zbilji najviše zanosi jest onaj pasionalni, strastveni karakter. Ali strast prolazi. Dolaze godine ozbiljnosti i realizma. Veze zanosa pretvaraju se u veze nužnosti. Tada se traži realizacija one prave kršćanske ljubavi (1 Kor 13, 4 i sl.). Ako su bračni drugovi u starijim godinama umno, osjećajno i tjelesno tako slabi da niti shvaćaju niti osjećaju taj poziv na »međusobno potpuno predanje«, zar i dalje ne mora opstojati prava bračna ljubav? Ako pak bitnost bračne ljubavi ne stoji u drugoj vrednoti nego u tom »potpunom međusobnom davanju«, kako cemo logično, spasiti opstojnost bračnih, doživotnih veza?

6. Možemo konačno rekapitulirati sve razloge centrirajući promatranje na specifični bračni postupak u svrhu rađanja djece. Taj čin proizlazi iz osobe, odraz je totaliteta osobe, prenosi se na drugu osobu koja ima ista osobna prava i dužnosti. Obojica su, recimo, kršćani. Bračni odnos ne smijemo promatrati isključivo s biološkog ni fiziološkog gledišta. Moramo ga uokviriti u totalitet čovjeka i kršćanina, u nadnaravnu atmosferu.

Na tom inzistirajmo. Ni jedan član u braku ne svlači sa sebe svoju personalnost. On ostaje svoj »ja«. Mora ostati. Bračni partner ne postaje dijelom svog bračnog partnera, stoga se i ne smije reći da je svom bračnom partneru »potpuno predan«. Dapače, što je pojedini bračni partner više osoba, više »svoj« to je i sam bračni odnos zasluženiji i više je nadnaravno obilježen.

Recimo radije da je svaki bračni član predan čovječanstvu, da je u službi čovječanstva ukoliko je preuzeo na sebe dužnost sudjelovanja s Bogom u evoluciji, uzdržavanju čovječanstva. Ali ni u toj službi nije potpuno predan. Uvijek ostaju nedirnuta osobna neotuđiva prava i neprenosive dužnosti osobne odgovornosti.

ZAKLJUČAK

Metafizička analiza ne dopušta nam da ostanemo na pojmu »*potpuno* međusobno predanje« u bračnoj ljubavi, nego pojam bračne ljubavi moramo svesti na dublji i viši pojam, na pojam ljubavi kao usavr-

9. PIJO XII, u govoru od 19. V 1956. AAS (1956), str. 467—474.

šenja *osobe*. Pojam »prema drugomu« ustupa mjesto pojmu »prema sebi«.

Nije ispravno reći da je metafizička komponenta ljudske osobe u ljubavi. Ljubav je osjećaj, u svakom slučaju je nešto različito od same čovječje duše. Ljubav je djelatnost. Prolazna aktivizacija psihičke sposobnosti. Ako je promatramo psihološki, ona traži da je svedemo na neki viši, dublji nazivnik, npr. na svijest svoga »ja«.

Niti izgleda ispravno uzeti pojam ljubavi kao »potpune međusobne predanosti« te iz toga kao iz nekog načela izvesti bitne karakteristike braka. To bi značilo ono što je periferno prebaciti u centar. Ljubav prosuđujemo po višim kriterijima. Ona im je podređena.

Isto tako je ispravno opaziti da se u tom načinu izražavanja krije neka pretjeranost. Kao da promiče neki pretjerani bračni izolacionizam i egoizam. Čovjek kao osoba i kršćanin mora uvijek ostati »otvoren« prema širim zajednicama. To treba opsluživati i u načinu izražavanja. Brak je u službi ljudske zajednice. Bračni drugovi su kao neki »svećenici« čovječanstva.

Crkveno učiteljstvo nas je upozorilo da čuvamo podređenost vrednota, ciljeva u braku. Osim toga opominje nas Pijo XII da se čuvamo onih ideja i osjećaja u odnosu na brak u kojima se nalazi nešto sasvim drugo nego ona specifična kršćanska jasnoća, dubina i ozbiljnost misli.[10]

Bračna ljubav kao savršenstvo osobe daje prvo mjesto bitnom i privatnom cilju ženidbe: rađanju-odgajanju djece. Recimo da je i osobno usavršenje u bračnoj ljubavi bitni cilj ženidbe, iako podređen prvotnom cilju, ali naglasimo da bračni drugovi ne mogu naći svoju puninu niti postići svoje savršenstvo nego u ostvarenju toga prvotnog cilja. Tako hoće čovječja priroda. Tako hoće Bog.

10. Sv. Toma piše doslovce: »Vir per matrimonium non dat sui corporis potestatem uxori quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quae matrimonium requirit« (**Suppl.** 65, 1 ad 6; vidi 64, 7 ad 1).